

תרגיל אלברטין*

מאנגלית: רינה ז'אן ברוך

אן קרסון היא משוררת, מסאית, מתרגמת וחוקרת קנדית עטורת פרסים. היא נולדה בטורונטו ב־1950. היא התוודעה לראשונה לעולם הקלאסי, שהשפיע השפעה מכרעת על יצירתה, בעודה תלמידת תיכון, כשאחד המורים הסכים ללמד אותה יוונית עתיקה בזמן הפסקת הצהריים. לאחר מכן המשיכה קרסון ללימודים מתקדמים והשלימה דוקטורט בלימודים קלאסיים. קרסון פרסמה ספרים רבים, המעריבים ברובם בין כתיבה מסאית לבין שירה, פרוזה וכתיבה מחזאית, ויוצרים את הנגימה הייחודית האופיינית לה. קרסון, כלת פרס ת"ס אליוט לשנת 2001, מלמדת כתיבה באוניברסיטת ניו יורק**.

רז"ב

1. אלברטין, השם, הוא לא שם שכיח לבנות בצרפת, אף שאֵלֶבֶר הוא שם שכיח מאוד לבנים.
2. שמה של אלברטין מופיע 2363 פעמים ברומן של פרוסט, יותר משמה של כל דמות אחרת.
3. אלברטין עצמה מופיעה או מוזכרת ב־807 עמודים ברומן של פרוסט.
4. בלא פחות מ־19 אחוזים מכלל העמודים האלה היא ישנה.
5. אלברטין, כך מאמינים כמה מבקרים, ואנדרה ז'יד בכללם, אינה אלא גרסה מוסווית של נהגו של פרוסט, אלפרד אגוסטינלי. זה נקרא תיאוריית הטרנספוזיציה.
6. מבחינתו של המספר ברומן, אלברטין היא אובססיה רומנטית, פסיכוסקואלית ומוסרית, בעיקר בכרך החמישי מתוך שבעת הכרכים (במהדורת ה־Pléiade) של פרוסט.

* המתרגמת מבקשת להודות לאן קרסון על הסכמתה לפרסם תרגום זה. תודה לשמעון אדף, לחן בר־יצחק ולרימון הרכס על קריאת התרגום ועל ההערות הטובות.

** אן קרסון ביקשה להוסיף לפרסום זה הודעה מטעמה, ואנו מביאים אותה כלשונה: "יהיה זה צבוע מצד אדם שחי בנוחות באמריקה של ימינו לבקר את מנהגיו הברבריים של כל ממשל אחר. אלא שהמחשבה על 1500 פלסטינים הגוועים ברעב במשך ארבעים יום בבתי הכלא הישראליים בלי שהעולם שם לב לזה, ציערה את הכתבת עד כדי כך, שהיא לא יכלה להימנע מלהגיד זאת".

7. הכרך החמישי נקרא בצרפתית La Prisonnière, ובאנגלית – השבויה*. במחקרו עטור הפרסים משנת 1974 הכריז רוג'ר שאטוק, מומחה בעל שם עולמי לפרוסט, שהקורא הלחוצ בזמן יכול לדלג עליו לגמרי, ללא כל חשש.
8. הבעיות של אלברטין הן (מנקודת מבטו של המספר)
 - א. שהיא משקרת
 - ב. שהיא לסבית,
 - ו (מנקודת מבטה של אלברטין)
 - א. שהיא כלואה בביתו של המספר.
9. טעמה הגרוע במוזיקה מוזכר כמה וכמה פעמים, אבל אין בו משום בעיה.
10. אלברטין אינה קוראת למספר בשמו בשום מקום ברומן. גם אף אחד אחר אינו קורא לו בשמו. המספר רומז ששמו הפרטי זהה אולי לשמו של כותב הרומן, כלומר, מרסל. בואו נזרום עם זה.
11. אלברטין מכחישה שהיא לסבית כשמרסל שואל אותה.
12. כל החברות שלה לסביות.
13. ההכחשות שלה מרתקות אותו.
14. גם החברות שלה מרתקות אותו, במיוחד בהשוואה לחברים שלו, שהם הומואים אבל נמצאים עמוק בארון. החברות שלה "מציגות את עצמן לראווה" בחוף הים ומתנשקות במסעדות.
15. גם אחרי חקירה אינטנסיבית ושקדנית, מרסל לא מצליח לגלות מהו בדיוק הדבר שנשים עושות יחד ("הייחודיות הפועמת של העונג הנשי").
16. אלברטין אומרת שהיא לא יודעת.
17. מרגע שאלברטין נכלאת על ידי מרסל בביתו, הרגשות שלו משתנים. החירות שלה היא הדבר שמשך אותו אליה בהתחלה, האופן בו הרוח נישאה בבגדיה. המשיכה הזאת מוחלפת עכשיו בתחושה של ennui (שיעמום, שיממון). אלברטין הופכת, כך הוא אומר, ל"עבד כבד".
18. זה צפוי, בהתחשב בתיאוריה של מרסל על התשוקה, שיוצרת שיוויון בין היכולת להחזיק באדם אחר לבין מחיקת האחרות של התודעה שלה, ובה בעת הגדרתה של אותה אחרות כדבר שהופך אדם אחר לנחשק.
19. איך הוא יכול בעצם להחזיק בתודעה שלה אם היא לסבית?
20. הוא ממשיך להיות מרותק.
21. כשמרסל פוגש את אלברטין לראשונה, היא נערה החובשת כובע ספורט שטוח שדוחפת את האופניים שלה לאורך החוף. הוא תמיד חוזר לתמונה הזאת.
22. לאלברטין אין משפחה, מקצוע או עתיד. היא מוצבת במהרה בביתו של מרסל, שם

* כך זה לא תורגם עדיין לעברית, אך הרומן של פרוסט העוסק בדמותה של אלברטין, "אלברטין איננה", תורגם על ידי אביבה ברק (הספריה החדשה, 1990).

- יש לה חדר שינה נפרד. הוא מדגיש שאף על פי כן היא אדם "צייתן". (ראו לעיל על אלברטין כ"עבד כבוד").
23. במבט מלפנים, פניה של אלברטין מתוקים ויפים. אבל במבט מן הצד יש לה אף מאונקל, מה שממלא את מרסל באימה. הוא היה לוקח את פניה ומסדר אותם מחדש.
24. מבין מצביה של אלברטין, המצב שמספק את מרסל יותר מכל הוא אלברטין ישנה.
25. כשהיא נרדמת, הוא אומר, היא הופכת לצמח.
26. צמחים בעצם לא ישנים. הם גם לא משקרים ואפילו לא מבלפים. אבל הם כן חושפים את אברי המין שלהם.
27. א. לפעמים אלברטין משליכה מעליה בשנתה את הקימונו שלה ושוכבת עירומה.
ב. לפעמים מרסל בועל אותה כך.
ג. נדמה שאלברטין אינה מתעוררת.
28. נדמה שמרסל חושב שהוא שולט ברגעים האלה.
29. ייתכן שזה באמת כך. במאמר מוסגר, בנקודה זו היה ניתן – לו היה לנו זמן (אבל אין לנו) – לערוך כמה הבחנות בנוגע לדמיון בין אלברטין לבין אופליה – אופליה של המלט – החל בחייהם המיניים של הצמחים, שפרוסט ושקספיר נהנים שניהם להשתמש בהם כשפתה של התשוקה הנשית. כמו אופליה, גם אלברטין מגלמת בעיני אהובה נעורים מלבבים, סידוס, קורבן, איום ומכשול טהור. כמו אופליה, גם אלברטין נידונה לתיאבון מיני רעבתני, שביטוי נמנע ממנה. אופליה לוקחת תיאבון מיני לנהר ומטביעה אותו בין צמחי המים. ואילו אלברטין מעוותת את תיאבונה המיני והופכת אותו לתודעה כוזבת של צמח ישן. בשני התרחישים נדמה שהגבר שולט בתסריט ובכל זאת הוא מסתבך בתרמית נשית. מצד שני, קשה לומר מי מבליף את מי.
30. לצחוק של אלברטין יש צבע וריח של גרניום.
31. מרסל מניח לאלברטין לחשוב שהוא מתכוון להינשא לה אבל למעשה אין לו כוונה כזאת. היא משעממת אותו.
32. עיניה של אלברטין כחולות ושובבות. השיער שלה נראה כמו סיגליות שחורות וקמוטות.
33. התנהגותה של אלברטין בביתו של מרסל היא כשל חיית בית העוברת בכל דלת פתוחה שהיא מוצאת או נשכבת לצדו של בעליה על המיטה שלו, ומפנה לעצמה מקום. מרסל צריך לאלף את אלברטין כדי שהיא לא תיכנס לחדרו כל עוד אין הוא מצלצל לקרוא לה.
34. מרסל מצליח להרחיק בהדרגה את אלברטין מכל חברה, שאליהם הוא מתייחס כאל השפעות מרושעות.
35. מרסל אף פעם לא אומר לאלברטין את המילה "לסבית". הוא אומר, "אישה מהסוג שאני מתנגד לו".
36. אלברטין מכחישה שהיא מכירה נשים מהסוג הזה. מרסל מניח שהיא משקרת.
37. בהתחלה אין לאלברטין שום אישיות ייחודית משלה, ומרסל אכן אינו מבחין בינה לבין החברות שלה ואינו מסוגל לזכור את שמותיהן או להחליט אחרי מי לחזור. הן

יוצרות בתודעתו אֶפְרִיז*, דוחפות את האופניים שלהן לאורך החוף כשהגלים הכחולים נשברים מאחוריהן.

38. הריבוי הציורי הזה של אלברטין מתפתח לאטו לכלל ריבוי פלסטי ומוסרי. אלברטין אינה חפץ מוצק. היא בלתי־ניתנת לידיעה. כשהוא מקרב את פניו אל פניה כדי לנשק אותה, היא עשר אלברטין שונות ברצף.

39. לילה אחד אלברטין הולכת לרקוד בקזינו עם חברתה.

40. כשהיא נשאלת על זה, היא משקרת.

41. אלברטין היא שקרנית זריזה ויצירתית; ייתכן שהיא אפילו שקרנית טבעית. אבל היא שקרנית גרועה.

42. אלברטין משקרת כל כך הרבה וכל כך גרוע שמרסל נמשך לתוך המשחק. גם הוא משקר.

43. קנאתו של מרסל, זעמו, צרות העין שלו, חוסר האונים שלו, סקרנותו, גאוותו, שעמומו, סבלו ותשוקתו – מועצמים על ידי המשחק עד לנקודת השיא שלהם.

44. קשה לומר מי מבלף את מי (ראו לעיל על המלט).

45. לקראת סוף הכרך החמישי אלברטין סוף סוף בורחת, נעלמת אל תוך הלילה ומשאירה חלון פתוח. מרסל מחולל מהומה, מתרתח וכותב לה מכתב שבו הוא טוען שבדיוק כשהיא נעלמה הוא החליט לקנות לה יאכטה ורולס רויס, ועכשיו הוא ייאלץ לבטל את ההזמנות האלו. ליאכטה היה תג מחיר של 27,000 פראנקים, שהם בערך \$75,000, ועל חרטומה אמור היה להיחרט הבית האהוב עליה מתוך שיר של מלארמה.

46. מותה של אלברטין בתאונת רכיבה בעמוד 642 של הכרך החמישי אינו משחרר את מרסל מהקנאה, אלא רק מסיר אחת מתוך אינ־ספור אלברטיניות שהוא ייאלץ לשכוח. המאהבה הקנאי אינו יכול לשקוט עד שייגע בכל המקומות שתפסה אהובתו בחלל ובזמן.

47. אין נכון ולא נכון אצל פרוסט, אומר סמואל בקט, ואני מאמינה לזה. הבלוף, למרות זאת, נשאר אזור אפור.

48. נחזור לתיאוריית הטרנספוזיציה.

49. ב־30 במאי 1914 דיווחו עיתונים צרפתיים שאלפרד אגוסטינלי, טייס מתלמד, נפל מהאווירן שלו אל תוך הים התיכון על יד אנטיב, וטבע במצולות. אגוסטינלי, כפי שאתם זוכרים, היה הנהג שבמכתבים לחבריו הודה פרוסט שהוא לא רק אוהב אותו אלא גם מעריץ אותו. פרוסט קנה לאלפרד את המטוס, שעלה 27,000 פראנקים, שהם בערך \$75,000, וביקש לחרוט על המרכב שלו בית מתוך שיר של מלארמה. פרוסט גם שילם בעבור שיעורי הטיסה של אלפרד ורשם אותו לבית הספר לטיסה בשם "מרסל סוואן". בית הספר לטיסה היה במונקו. כדי לרגל אחר אלפרד בזמן שהיה שם שלח פרוסט עובד משק־בית מועדף נוסף, ששמו היה אלבר.

50. השוו והנגידו בין מותה הפתאומי הבדיוני של אלברטין בשל סוס שנמלט לבין מותה הפתאומי האמיתי של אלפרד אגוסטינלי בשל מטוס שנמלט. למרבה הצער, שני

* אפריז (מצרפתית, frise) הוא אלמנט אדריכלי שמקורו באדריכלות יוון העתיקה.

האהובים חסרי המזל מצליחים לדבר עם אהובם רק מהשם הפרוע והכחול. לפני שיצא לטיסתו האחרונה כתב אגוסטינלי מכתב ארוך ששבר את לבו של פרוסט שקיבל אותו יום אחרי תאונת המטוס. סצנת היציאה הזאת, כשהיא מועתקת אל הרומן, הופכת לאחת המזוירות בספרות.

51. שבועות אחדים אחרי שנודע לו שאלברטין הושלכה מעל גבי סוסה ונהרגה, קיבל מרסל מברק:

אתה חושב שאני מתה, אבל אני חיה
ומשתוקקת לראות אותך!
בחיבה,
אלברטין.

מרסל מתייסר במשך ימים על החדשות האלה ומתלבט בינו לבין עצמו אם לחזור לקשר עמה, עד שלבסוף הוא מבין שהחתימה על המברק פוענחה על ידי האלחוטנית באופן מוטעה. המברק כלל אינו מאלברטין אלא מחברה ותיקה אחרת שבשמה (ז'לברט) יש כמה אותיות המצויות גם בשמה של אלברטין.

52. "אדם אוהב רק את הדבר שאין הוא יכול לאחוז בו לחלוטין", אומר מרסל.

53. יש ארבע דרכים שבהן מצליחה אלברטין לחמוק מאחיזה בכרך החמישי: לישון, לשקר, להיות לסבית או למות.

54. מבין אלה, רק בשלושת הראשונים היא יכולה לבלף.

55. על ערש מותו, בנובמבר 1922, פרוסט עדיין תיקן את כתב היד של *La Prisonnière*. הוא ליטש את דמותה של אלברטין והכניס לתוך דיבורה משפטים מתוך מכתבו האחרון של אלפרד אגוסטינלי.

56. השאלה אם לקרוא את עבודתו של סופר לאור חייו או לא היא תמיד שאלה נפתלת.

57. ההנחה היא שתאוריית הטרנספוזיציה היא מנגנון הרמנויטי נטול חן, פולשני ומעציב; במקרה של פרוסט התאוריה הזאת היא גם בלתי נמנעת. הנה, אם תרצו, ניצוץ אחד אחרון שניתן מחיכוכם של אלפרד ואלברטין זה בזה. בואו נבחן את בית השיר שפרוסט הורה לחרוט על מרכב מטוסו של אלפרד – אותו הבית שמרסל מבטיח לחרוט על חרטום היאכטה של אלברטין, מהשיר האהוב עליה, כך הוא אומר. אלה הן ארבע שורות של מלארמה על ברבור שמוצא עצמו לכוד בתוך אגם קפוא בחורף. הברבור הוא כמובן ציפור נודדת. מסיבה כלשהי הברבור הזה לא הצליח לעוף עם חבריו הברבורים כשהגיע הזמן. כמה מוזר ובודד הוא הצל שמוטל על שני סיפורי האהבה האלה, הבדי והאמיתי; איזו אנלוגיה נואשת הוא מציע לפראנויה של הבעלות החורפית והמוחלטת של האוהב. כמו שהמלט אומר לאופליה, בדייקנות אכזרית, "לשווא האמנת לי."*

* תרגום: אברהם שלונסקי.

58. "בְּרִבּוֹר מִן הָעֵבֶר נוֹשָׂא עוֹד זִכָּר כֹּה עָמוּם
שֶׁל תַּפְאֲרָתוֹ וְנֶאֱבֵק לְנִסְקָא, אֵךְ לְחֻנָּם:
הוּא לֹא יָדַע לְשִׁיר אֶת הַחַיִּים וְאֶת גִּנָּם
כְּשֶׁפָּרִי הַחֹרֶף הָעֵקֶר הִבְהִיק: הַשְׁעָמוּם.*"
59. "הַכּוֹל הוּא, אִכֵּן, לְכָל הַפְּחוֹת, כַּפּוֹל." (La Prisonnière, עמוד 362)

* מצרפתית: דורי מנור. מתוך סטפאן מלארמה, "הרעם האילם", הקיבוץ המאוחד 2011. אן קרסון היא מתרגמת מקצועית ומבריקה של טקסטים קלאסיים. אך כאשר היא כותבת, קרסון מרשה לעצמה חופש יצירתי ביחס לטקסטים שבהם היא עושה שימוש, ופעמים רבות התרגומים שהיא מביאה בהם אינם נאמנים למקור, עד שהתרגום הופך לפרפראזה, לווריאציה על הנושא. כך היא עושה גם כאן, בתרגום החופשי שלה למלארמה. במקור נראה תרגומה של קרסון כך:

a swan of olden times remembers

that it is he:

the one

magnificent but

without hope setting himself free

for he failed to sing

of a region for living

when barren winter

burned all around him with ennui